

Tartu Teoloogia Akadeemia

Jaanika Mathiesen

**KAKS LEIBA JA KÜÜNAL KESKEL.
RISTIUSU OLEMUS JÕULUDES PERE
JA TEMA KARJA NÄITEL**

Lõputöö

**Juhendaja:
Mag. Theol. Eenok Haamer**

Tartu 2007

SISUKORD

SUMMARY	3
LÜHENDID	4
SISSEJUHATUS.....	5
1. RAHVAKALENDER JA KIRIKUKALENDER	7
2. PÕLLUNDUS JA KARJANDUS	10
3. JÕULUD	14
4. LOOMADE TOITMINE.....	17
4.1. Loomade toitmine vanas pärimuses	17
4.2. Loomade toitmine tänapäeval	24
5. RISTIUSK EESTLASTE JÕULUTRADITSIOONIS	
SEOSES KARILOOMADEGA	26
KOKKUVÕTE.....	30
KASUTATUD MATERJALID	32
LISA 1	33
LISA 2	34

SUMMARY

For Estonians has been everything important: air, water, ground, plants and animals. They believe that everything is alive. Special respects demonstrate they for their cattle and land, because those give to human's food and clothes.

Christmas is the biggest and the longest holidays for Estonians. Those holidays marks also winter solstice. Christmas has been the longest holidays for Estonians, because these coincide the time, when people have not so many duties and they have got the time to rest and party.

Christmas are also the foremost holidays in Christian era and coincide at the same time as Estonian greatest holidays.

According to Estonian Folklore Archive there was a very popular tradition among Estonians: to feed their animals on the Christmas.

The intent of this work is find out was the tradition of feeding animals Ante-Christianity or Christianity and what the signs are and how are Estonians combines this old tradition with Christianity.

I find that the reason of feeding is Estonians` with great respect their animals and also Jesus Christ.

Jesus has been born in the barn and he feed his followers with bread. The old Estonians find bread also one of the tastiest foods for animals.

While Estonians demonstrate respect for everything alive soon before the Christianity arrive in Estonia I have basis for conclude that the tradition of feeding animals is begin soon before the Christianity arrive to Estonia.

Because of those notices includes so many Christianity elements I found that Christianity is not clamp down Estonians.

LÜHENDID

AES – Akadeemiline Emakeele Selts

E - Matthias Johann Eisen

EKRK – Eesti Folklooriarhiivi Rahvaluulekogu

ERA – Eesti Rahvaluule Arhiiv

H – Jakob Hurt

LK – Luuka evangeelium

RKM – Riiklik Kirjandusmuuseum

SISSEJUHATUS

Loomadele anti jõuludel, kui ka uuel aastal külma vett, sest Jeesust olevat külma veega loomade laudas ristitud. Pääle selle on jõuluööl loomadele ka leiba antud. Nimelt on lauale asetatud kaks tervet leiba. Leibade vahel on põlenud lamp (pealkirjas viidatud küünal on sama tähendusega nagu lamp). Leib, mis paremal pool, on perele määratud. Pahempoolne leib aga loomadele. Pereisa on leiva enne loomadele jagamist tükkideks lõiganud, nii et igale loomale kolm suutäit tuli. Kolm suutäit on sellepärast antud, sest ka Jeesus olevat oma jüngritele kolm suutäit leiba annud¹.

Jõulud olid Eesti rahvakalendri tähtsaimad pühad, samuti on nad seda ka Kristlikus kalendris. Rahvakalendris olid pühad küll pikemad (21. detsembrist 6. jaanuarini), ent põhilisteks pidupäevadeks olid nagu kristlikus kalendris 24. ja 25. detsember. See on imeline, et Eesti rahvakalendri suurim püha kattub kristliku kalendri suurima pühaga, hoolimata sellest, et mõlemad traditsioonid on tekkinud erinevas piirkonnas ja kultuuris.

Teema valiku ajendiks oli otsida oma juuri. Tänapäevases multikultuurses ühiskonnas kipuvad inimesed neid kaotama, mina enda omi kaotada ei taha. Teadsin, et oma lõputöö tahan teha rahvausundi teemal. Sellepärast, et veel viimast korda kooliaja jooksul sukelduda oma rahva värvikasse ja olulisse minevikku. Just kariloomade toitmist jõulude ajal pidas vajalikuks uurida minu juhendaja Eenok Haamer.

---

¹ E 65615 (4) < Kodavere - K. Maidi (1930)

Vanadel eestlastel oli jõulude ajal komme viia oma loomadele lauta leiba, kaeru, heinu ja muud, mis erines loomade igapäevasest toidust. Lisaks sellele koheldi neid ka muul moel eriliselt, näiteks tervitati, sooviti häid soove jms. Suulistest teadetest eestlaste jõulukommete kohta leidub teateid, mis mainivad loomade toitmise juures ka kristlikke elemente. Minu töö eesmärgiks on püüda selgitada, kas loomade toitmine jõulude ajal oli Eesti territooriumil levinud juba enne kristluse tulekut või on see kristlik komme. Millised on märgid ning kuidas ja miks on eestlased vana traditsiooni kristliku kombega ühendanud? Töö kirjutamiseks uurisin eelkõige Eesti Rahvaluule Arhiivi üleskirjutatud suulisi teateid vanade jõulukommete kohta, mis puudutavad loomade toitmist jõulude ajal, tutvusin ka erineva kirjandusega antud teema kohta. Kirjanduses selle teema kajastamine on võrdlemisi napp. Väikest viisi on seda puudutanud Mall Hiimäe Eesti Rahvakalendri VII köites ning M. J. Eisen raamatus „Meie jõulud“. Abiks olid ka mitmed teemaga tegelenud inimesed.

1. RAHVAKALENDER JA KIRIKUKALENDER

Aasta tajumine pidevalt kulgeva ajavoolu ühe lõiguna on eestlastel suhteliselt hiline. Selline arusaam võis kujuneda katoliikluselt luterlusele siirdumise ajal. Rahvapäraselt käsitatakse aastat kui ajaringi, mis otsekui algaks ning lõpeks, algaks ning lõpeks taas uuesti ja uuesti.

Päikesekalendri aasta jagunemise kaheks võrdseks pooleks määravad suvine ja talvine pööripäev. Nende ajatähiste sisu keskendub eestlastel jaanipäevale (24.juuni) ja jõuluajale (21. detsembrist 6. jaanuarini). Et kevadine ja sügisene pööripäev on peamiselt seotud ilmaennetega ning rahvauskumustes väheolulised, seda on märgitud juba sadakond aastat tagasi: „Tähtraamatus ehk teaduses on kõik neli: suvi, sügis, talv ja kevade ühepikkused, üheväärilised. Rahvasilmis ei ole see mitte nõnda. Rahva arust on kevade ja sügis ainult sillad, üleminekud ühest ajast teise, talvest suvesse ja suvest talve“ (Hurt 1899, 8-9) Jaanipäev ja jõulud seevastu on aasta tähtsamad peod².

Kirikukalendri tähtpäevade sissetoomine Eestisse algas seoses katoliikluse tulekuga. Ida kiriku vahendusel on eestlastele tuttavaks saanud Püha Jüri kultus. Kagupoelses Eestis venelastega kokkupuute alal on see toonud mõjustusi idaslaavi karjanduskombestikust. Püha Gregiose (vene Juri) - lohetapja - kui paganliku kurjuse hävitaja nimi andis venelastele õigustuse läänemeresoomlaste asualade vallutamiseks 11. sajandil. Jurjevi nime andis vürst Jaroslav Tark ka aastal 1030 praeguse Tartu kohale rajatud kindlusele³.

Valdav osa teadaolevaid kristlikke tähtpäevanimetusi on kiriku kehtestatud. 18. sajandist aitasid nende levikule kaasa ka trükikalendrid. Neitsi Maarja nimega seostuvaist katoliku kiriku tähtpäevadest on viis neist eesti rahvakalendris enim

---

²Viires lk 435

³ Viires lk 441

tuntud. Kõige traditsiooniderikkam on nende seas paastumaarjapäev⁴. Paastumaarjapäeva peetakse kiriku kalendri järgi Kristuse eostamise päevaks⁵. Lõuna- Eestis kannab see tähtpäev kapsamaarjapäeva nimetust ja tema kombestikku kuulub mitmeid kapsakasvu edendavaid toiminguid. Heinamaarjapäev (2.juuli) oli heinateo orientiir ja rukki- ehk külvimaarjapäev (15.august) rukkikülvitähtpäev.

Olulisematel kalendri tähtpäevadel rajaneb aja peastarvutamise moodus, nn lugunädalad: nädalaid loetakse tähtpäevast teise, nt „Jõulust kuus küünlapäeva, küünlapäevast seitse paastumaarjapäeva, paastumaarjapäevast neli jüripäeva, jüripäevast neli jaagupipäeva, jaagupipäevast kolm külvimaarjapäeva, külvimaarjapäevast viis mihkclipäeva, mihkclipäevast kuus mardipäeva, mardist kaks katri, kadrast neli jõulu“ (Tõstamaa)⁶.

Hoolimata kiriku suunavast mõjust pole osa kirikukalendri tähtpäevi rahva seas vastuvõttu leidnud ega iseseisvat tähendust omandanud. Kõrvale on jäetud need, milleks puudus sisemine vajadus. Võrreldes germaani või slaavi rahvastega, tunnevad eestlased kalendripühakuid üsna vähe. Koduhaldjas Tõnnile ohverdamine seostus kuigivõrd tõnisepäevaga alles uuemal ajal, seejuures ei ole Tõnni püha Antoniusega (Tõniseaga) samastatud ja Antoniust ei tunta. Tõenäoliselt teadis reformatsiooniaegne eesti talupoeg tähtpäevapühakutest siiski rohkem, kui seda kajastab folklooriarhiivide 19. ja 20. sajandi materjal. Märksa populaarsemad on kalendripühakutega seostuvad legendid ortodoksse elanikkonna hulgas.

17. sajandi kirikuinvisitatsioonides kurdetakse, et pühakupäevadel rahvakogunemistel katoliku kabelite juurde teenitakse “ebajumalaid“. Sageli olid need kabelid rajatud endistele paganlikele pühapaikadele. Tänu paganliku usundi sugemete säilimisele tundubki eesti rahvakalender 17. sajandil olnuvat värvikam kui hiljem. Lõuna - Eestis püsis katoliku kiriku võim teatavasti

---

⁴ Viires lk 442

⁵ Eenok Haamer 2007

⁶ Viires lk 442

kauem kui Põhja - Eestis. Et katoliiklus haakus paganliku usundiga paremini kui protestantlus, siis on Lõuna - Eestis ka kalendriuskumused ja kombestik püsinud detailirikkamana ja kirevamana kui Põhja - Eestis. Kui teateid kaardistada, ilmneb, et mõlema ala vahepiir kulgeb Pärnu- Narva liinil. Lõuna - Eesti piirkonna traditsiooniderohkust on omajagu põhjustanud ka vahetu kokkupuude balti ja slaavi kultuuriga ning teatav ääremaaseisund⁷.

On huvitav, et kristlikud pühad on nii hästi sobitunud meie rahva vanade pühade koha peale. On tunne nagu oleks tegemist ühe ja sama kalendriga, ainult algsed tegemist ühe ja sama kalendriga, ainult algsed nimed olid tõenäoliselt erinevad.

---

⁷ Viires lk 443

2. PÕLLUNDUS JA KARJANDUS

Kaks tuhat aastat on põllumajandus olnud Eesti elanike elu aluseks. Maaharimine ja loomapidamine andsid siinsele rahvale peamise elatise meie ajaarvamise algusest kuni 20. sajandi keskpaigani. Aastasadu oli kõige tähtsam tegevusala põllundus.

Maa sihipärase kasutamise kohta leidub arheoloogia andmeil Eestis esimesi märke IV aastatuhandest eKr. Järgmisest aastatuhandest on maaviljelus ja koduloomade pidamise kohta juba kindlamaid tunnistusi. Suhteliselt karmide loodusolude ja selle tõttu, et peaaegu kõik meie koduloomad ja kultuurtaimed pärinevad lõunapoolseimailt aladelt, arenes põllumajandus alguses väga aeglaselt.

Anastavatelt tegevusaladelt (jahindus ja kalastus) tootvale majandamisele üleminekut kiirendas suurte jahiloomade tarva, metshobuse ja hirve kadumine meie metsadest II aastatuhandel eKr.

Eestis kasvatatavatest kultuurtaimedest on vanim oder, mida on viljeldud ligi 4000 aastat. Üle poole sellest ajast oli oder meie põldude ainus teravili ning ka hiljem on seda Eestis kasvatatud rohkem kui mistahes muid kultuure.

Odrast palju noorem kultuurtaim rukis jõudis Eestisse 400 - 800 aastat pKr. Tõeline murrang toimus põllunduses 11. - 12. sajandil, kui hakati viljelema talirukist. Selgus, et rukis annab sõnnikuga väetatud põllul odrast palju paremat saaki. Sellepärast hõivas talirukis põllukultuuride hulgas üpris kiiresti kõige tähtsama koha. Rukis sai meie peamiseks leivaviljaks ja on seda tänini.

Teine väga vana kultuurtaim odra kõrval on nisu. Kuid nisu vajab korralikuks arenemiseks häid kasvutingimusi, mis Eestis tavaliselt puuduvad. Sellepärast on nii suvi- kui ka talinisu jäänud meie põllukultuuride seas alati tagasihoidlikule kohale.

Meie ajaarvamise alguses asuti Eestis kasvatama ka kaera, mis on sarnaselt rukkiga suhteliselt hiline kultuurtaim. Et kaer ei ole kasvutingimuste suhtes nõudlik, jäeti ta külvikorras tavaliselt viimaseks. Kaer on tähtis loomadele, eriti hobuste söödana.

Aastatuhandeid oli ainsaks koduloomaks koer. Ta aitas inimest küttemisel, vedas koormaid ning tema liha aitas üle elada näljaaegu. Umbes 2000 aastat eKr kasvatati Eestis juba kitsi, lambaid, sigu ja veiseid, pronksiajal lisandus koduloomade perre hobune. Põlispõllundusega oli koduloomade kasvatamine Eestis selle tekkest peale tihedalt seotud. Pikka aega, kuni 19. sajandi teise pooleni, peetigi kariloomi põhiliselt põlluharimise huvides. Loomade andsid põldude väetamiseks hädavajalikku sõnnikut ja harimiseks tarvilikku tööjõudu. Muinasaegne karjakasvatus oli algul väga looduspärane: loomad elasid aasta ringi väljas ja hankisid ise endale toitu. Ka hiljem peeti ületalve väga vähe loomi, sest lisasööda varumine oli enne vikati leiutamist tülikas ja aeganõudev.

I aastatuhande keskelt pKr pärinevad Eesti vanimad vikatileiud. Vikati kasutuselevõtt võimaldas loomade talvist söodatagavara oluliselt suurendada ja rohkem loomi ületalve pidada. Loomade tarbeks ehitati kergeid, tuule ja saju eest varju andvaid lautasid. Karja laudaspidamisel sai koguda sõnnikut põllumaa väetamiseks ning tänu sellele hakati söödipõllunduselt üle minema kesapõllundusele.

Karjandusel oli eestlaste elus küllalt tähtis koht ka keskajal. Seda kinnitavad 13. sajandi alguse kroonikateated: nende järgi olid hobused ja veised Eesti vallutamisel kõige tähtsam sõjasaak. Loomapidamine sõltus väga palju heina- ja karjamaade headusest. Ehkki kari käis väljas peaaegu lumest lumeni, ei jäänud karjatamisaega üle 5-6 kuu. Talvel olid loomad laudas või rehe all, peaaegu ainsaks söödaks hein ja põhk. Et saada võimalikult palju sõnnikut, peeti loomi ületalve rohkem, kui söödavarud tegelikult lubasid. Seetõttu olid loomad kevadeks tavaliselt üpris nälginud ja nõrgad. Parem sööt läks hobustele, kellel algas kevadise maaharimisega väsitav tööperiood. Selleks ajaks hoiti tingimata ka kaeru. Veiste talvesöödaks olid tavaliselt odra-, rukki- või kaeraõled ning

aganad. Lambad said sooheina, leheseid, hernevarsi jms. Sööda suhtes kõige vähenõudlikumaile kitsedele varuti tavaliselt ainult leheseid. Lehesteks koguti suvel haava, kase, vahtra jt puude noori lehtedega oksid, mida hoiti vihtadesse köidetult lakas või räästa all. Sigadele, keda peeti tol ajal laudas ainult talvel, anti sooja veega segatud vilja- ja linaaganaid, peenekshakitud heina jms.

Väljast said loomad toitu umbes pool aastat- aprilli lõpust kuni oktoobri lõpuni. Nime poolest oli karjalaskepäev rahvakalendris 1. aprill, kuid tegelikult alustati karjatamist jüripäeval.

Kuni 19. sajandi keskpaigani ei muutunud karjakasvatuses suurt midagi, sest loomi peeti ikka eelkõige veojõu pärast ja sõnniku saamiseks. Põhja- ja Lääne-Eestis oli veiste hulgas lehmi ja tööhärgi umbes ühepalju, Lõuna-Eestis viimaseid vähem ning Kagu-Eestis oli härg tööloomana päris haruldane. Selle asemel kasvatati Lõuna-Eestis rohkem piimakarja, kuigi piimakuselt olid lehmad kitsid- rahuldavaks loeti umbes 300 liitrit aasta kohta. Lehmi peeti tollal väga vanaks – 20 - aastane piimaandja polnud mingi haruldus. Nii taludes kui ka mõisates kuulusid karja hulka tavaliselt ka lambad, kitsed ja sead, kusjuures kitsi peeti tänapäevaga võrreldes palju arvukamalt. Karjakasvatuse edenemist pärssisid tugevasti sagedased loomataudid, mille kätte hukkus nii mõnigi kord suurem osa loomi. Tuntavalt kärpised karja ka rohked hundid.

Loomade arv oli talu majandusliku kandevõime peamisi näitajaid. Eriti tähtis oli piisava hulga veoloomade olemasolu. Sellest sõltus, kui palju maad suutis talu harida ning kuidas ära teha mõisa rakmepäevad. Keskmiselt tuli ühes talus pidada 2 - 3 rakendit, seetõttu ei saanud veoloomade arvu poolest talude vahel kuigi suurt erinevust olla. Kui härgi ei jätkunud, pandi hädakorral härg rakkesse koos lehmaga. Talupoegadel oli kombeks veoloomi üksteiselt ka tasu eest üürida. Veisekarja suurusest olenes põldude väetamine, sest enamjao sõnnikut andsid veised. Peale veoloomade- härgade ja hobuste kuulusid talukarja tavaliselt lehmad ja mullikad, varss, 2 - 3 lammast, kitsed (rohkem idapoolsetel aladel), sead ning kodulinnud. Sead olid peamiselt lihloomad, lambaid peeti

eeskätt villa ja kasukanahkade saamiseks⁸.

---

⁸ Viires lk 100-102

3. JÕULUD

Jõulud on tänini meie rahvakalendris kõige suuremad pühad, ehkki nende tähistamises on aegade vältel toimunud muutusi ja tähendusnihkkeid. Jõulu - uskumuste ja - kombestiku taustaks on päikesekalendri aastalõpp ning valguse võit pimeduse üle, kriitiline üleminekuaeg järgmisse aastasse, uue kalendriaasta arvestus 1. jaanuarist. Kirikukalendris liitub siia ning annab jõuludele uue tähenduse jõuluevangeelium Kristuse sünnipäevaga. Omalt poolt lisavad jõulutsüklile värve toomapäev (21. XII) ning põhjarannikul tabanipäev (26. XII)⁹.

Suvine aeg on tööaeg, sel puhul ei või raisata aega- iga tund kaalub kulda; talv takistab väljas tööd tegemast ehk võimaldab teha väga vähe; talv sunnib inimesi aega veetma toas, elama suvisest saagist; talv annab mahti pidutseda, nimelt pikemalt pidutseda.

Vanade rahvaste jõulud ei kestnud nii lühikest aega kui meie päevil. Vanal ajal algasid jõulud juba toomapäevaga; see päev esines nagu jõululaupäevana, see päev helistas sisse pühad. Jõulud ise keetsid nuudipäevani, nii et ka uusaasta ja kolmekuningapäev kõige oma vahelise ajaga moodustasid jõulupühi.

Aja jooksul kujunesid uusaasta ja kolmekuningapäev omaette pühiks, aga rahva suus säilitasid nad jõulu nime edasi: uusaastat kutsuti uueks jõuluks, kolmekuningapäeva aga kolmandaks jõuluks, ka jõulusabaks.

Pärisjõulude ehk vanade jõulude ajaks arvati Eestis päevi jõululaupäevast uusaastani, uute jõulude aega aga uusaastast kolmekuningapäevani, ka nuudipäevani.

Eestis nimetatakse jõulu ka talvistepühadeks, talistepühadeks, muidugi

---

⁹ Hiimäe lk 5

sellepärast, et need pühad talve peale langevad. See nimi on vastukohaks suvistepühadele, millist nime kannab nelipüha sagedasti. Setumaal on talvistepühadest tehtud talsipüha.

Hiiumaal ei lepita kuuaegsete jõuludega, vaid nende kestust pikendatakse umbes kolmeks kuuks¹⁰.

Meie kirikki pühitseb jõulu eelaega. Kirikukellad teretavad jõulusid juba kas novembri lõpul või esimestel detsembri päevadel esimese adventiga, Kristuse tulemise pühaga, millele järgneb veel kolm, mis kõik ette valmistavad jõulude vastu. Seega kestavad kiriklikud jõuludki kogu ulatuses enam kui kuu aega¹¹.

Jõul on meie päevil kristlik püha Õnnistegija sündimise mälestuseks, kuid ta iga ulatub kaugemale tagasi Kristuse sünniaastast; juba põhjamaa paganad pidasid jõulu enne veel, kui Kristus oli sündinud. Kristluse ajal sulatati paganlik jõul kokku kristliku jõuluga. Kristuse sünnipäev omandab paganate püha nime, aga mitte ainult nime, vaid ka palju paganliku jõulupüha kombeid, mis säilinud meie päevini.

Jõul kuulub seega paganlike pühajamaa rahvaste pühade, mitte eriliste eesti vanade pühade hulka. Juba nimi *jõul* ei põlvne eesti keelest, vaid see on eestlastel ühine soomlaste ja skandinaavia rahvastega. Soomlased kutsuvad seda püha *joulu*, skandinaavia rahvad aga *jul*.

Missugusel põhjusel skandinaavlased seda püha nimetasid *juliks*, seda ei ole tänini suudetud lõplikult kindlaks määrata¹².

Jõulu määramist 25. detsembrile on palju mõjutanud paganad. Kristluse esindajad püüavad alati oma õpetust teha paganatele suupäraliseks, kristlust võimalikult palju ühendades paganusega¹³.

Eisen jutustab: „Keegi vana kirjanik seletab, miks idamaa läänemaaga Kristuse

---

¹⁰ Eisen lk 6 - 7

¹¹ Eisen lk 8

¹² Eisen lk 5 - 6

¹³ Eisen lk 10

sünnipäeva asjus hõlpsamalt kokku leppis - paganad pühitsesid 25. detsembril. Päikese sünnipäeva ja süütasid püha auks tulesid põlema. Sellest peost lubasid nad kristlasigi osa võtta. Märgates, et paganate pidu tõmbas kristlasigi enese poole, määrasid kirikuõpetajad selle päeva, nimelt 25. detsembri edaspidiseks sünnipäevaks, 6. jaanuari aga ilmutamisepäevaks¹⁴.

Eestlaste püha ei saa olla kuidagi ülevõetud rooma valguspühast, sellel on ka meie oma tähendus. Eestlasi ei saa süüdistada, et nad on omastanud võõraid traditsioone, sest nende pühade kombestik pole ühegi teise suure rahva nägu¹⁵.

---

¹⁴ Eisen lk 9-10

¹⁵ Haamer 2007

4. LOOMADE TOITMINE

4.1. Loomade toitmine vanas pärimuses

Muiste anti loomadele jõuluaegsetel tähtpäevadel (jõululaupäeval, uusaastahommikul, kolmekuningapäeval, neile järgneval päeval) head - paremat, mida nad muidu ei saanud. Tihti tehti seda enne kirikusse minekut¹⁶. Jõulu ajal küpsetatud leiba hoiti aidas või mujal alal ning jagati lisaks jõulupühadele ka esimesel karjapäeval, esimesel künnipäeval ning ka mõnedel kevadtalvistel tähtpäevadel¹⁷, näiteks lihavõttepühadel¹⁸ või jüripäeval¹⁹.

Loomade jaoks valmistatud leib oli eriline - seda nimetati jõuluorikaks. See tehti peenest jahust ja sea moodi, üks ots oli peenem, teine jämedam²⁰. Torgiti ka sõrmedega silma -, kõrva - ja ninaaugud sisse²¹.

„Valmistati seda leiba jõululaupäeval, vajutati sõrmuse märgid peale ning viidi aita ja hoiti kuni teise jõuluni. Esimise jõulupüha hommikul toodi see leib tupp, lõigati peeneks ja segati kaeraga, siis valati õlut peale ja anti kõikidele loomadele seda mekkida²²“.

---

¹⁶ ALS 2, 297 < Rõuge- K.Tannenthal (1929)

¹⁷ Hiiemäer lk 64

¹⁸ RKM II 93, 55 (8) Püha khk E. Tampere 1960

¹⁹ H III 2, 839 (1) < Simuna, Rahkla v

²⁰ H II 57, 185/6 (18) < Kose - T. Viedemann (1897)

²¹ E 3222 (2) < Põltsamaa - J. Karu (1893)

²² H II 36/710 (3) < Vaivara, Pejatse k

Eisen teab kirjutada, et Kolga - Jaanis seisis sarvedega varustatud „jõulupull“ kogu pühadeaja laual, siis viidi ta aita terade peale, kuhu ta jäi karjalaskmispäevani, mil ta lõigati tükkideks ja tükid anti karjasele ja karjale. Loodeti, et niisuguse leiva mõjul püsib kari suvel hästi koos ning et Palamusel säilitati jõululeiba kogu aasta; loomade haiguste puhul tarvitati seda leiba arstirohuks. Viljandi pool torgati igasse loomadele viidavasse leivatükki nõelaga auke, kaitseks mürgiste madude hammustamise vastu.

Setud küpsetavad karja edendamiseks erikaraski. Jõululaupäeval jahvatatakse käsikiviga paari karnitsa osa vilja, kuhu rukkeid, otri ja kaeru kuulub. Jahudest tehakse karask, mis jõuluõösi tuhkhaus küpsetatakse tuha all. Hommikul vara enne valget võetakse see „õnnekarask“ tuhkhausast välja ja pannakse nurka „kibota“ alla, kus talle pistetakse kolm kirikuküünalt sisse ja süüdatakse põlema. Need küünlad põlevad kogu pühade aja. Viimasel pühal pannakse karask „hoolega paika“ ja hoitakse kevadeni karjalaskmispäevani. Siis tehakse õnnekarask nii mitmeks tükiks, kui palju peremehel lehmi, lambaid ja sigu on. Igaüks neist peab saama raasukese. Selle karaski söömise tagajärjel sigivad edaspidi kõik kariloomad; ei hakka suvel ükski tõbi nende külge, ega tohi huntki neid puutada²³.

Jõululeiva maagilise olemuse taandumine algas 19. sajandil. Ühest põhjusest jutustab järgmine teade:

„Kui nüüd elajad ja nimelt hobused seda jõulukakku olivad ära söönud, siis võis pererahvas julge olla, et mingi haigus, kellegi paha silm ja kellegi hundi hammas elajate ja hobuste külge ei võinud puutuda. Trehvas nüüd aga - see on ligi 20 aastat tagasi, et kaks Alasoo küla nooredmehed kaks hobust õitsele viisivad; hobused olivad mõlemad just enne seda jõulukakku söönud, pidivad ometi selle järele siis kõigi paha ja kurja vasta kui ära võidetud ja ära õnnistud olema. Nooredmehed jätsivad hobused õitsele, isi

---

²³ Eisen lk 62

läksid hulkumaie, mõisa vainul vaimu vaatamaie, aga paar kriimsilma tulnud lähemast metsapadrikust välja ja otsekohe kahe ruunade pääle, keda nemad ära söönud, nenda et muud ei ole üle jäänud, kui nende luud ja kahed nahkvaljad, mis nooredmehed homiku vara õitseplatsi pääle tagasi tulles suure ehmatusega leidnud ja väga imetellen, et jõulukakul midagist väge kurja metsaliste maiuse vasta ei olnud. Sest ajast hakkas rahvas märku saama, et jõulukakk üksinda kriimsilmade vasta midagi ei maksa ja jäi jõulukaku küpsetamine aegapidi ikka harvemaks [---].”²⁴

Jõuluõhtul või jõuluõöse²⁵ toodi aidast vakatäis kaeru tuppa, millesse lõigati järgmisel hommikul leivatükikesi sisse, segati ning anti siis loomadele²⁶. Toas hoiti kaeru kas laua all²⁷ või laua peal²⁸. Kaerte peale²⁹ või siis laua peale³⁰, mille all olid kaerad, pandi põlema küünal ning vahel pandi sisse ka pudel viina³¹. Küünlatuli omapoolt pidi kaerte maagilist väge kasvatama ja viljasaaki suurendama³². Laud oli oluline sellepärast, et selle taga pere laulis ning palvetas³³. Setud lasid kaerte peale ka suitsu³⁴.

Toideti enamasti kariloomi: lehmi, hobuseid, lambaid, sigu. Ilma ei jäetud ka muid koduloomi ja linde:

---

²⁴ Hiiemäe lk 65-66

²⁵ E 806, 21 (79) < Jõhvi, Eisen

²⁶ RKM II 42, 547 (18) < Märjamaa E. Poom 1955

²⁷ H II 50, 153 (24) < Laiuse, Reasvere

²⁸ E 806, 21 (79) < Jõhvi, Eisen

²⁹ E 806, 21 (79) < Jõhvi, Eisen

³⁰ H III 1, 543 (1) < Iisaku, Kauksi

³¹ H III 1, 543 (1) < Iisaku, Kauksi

³² Eisen lk 62

³³ ERM 150, 105 (41) < Kursi - E. Grünberg (1921)

³⁴ EKRK I 74, 482 (8) Setu, Meremäe v 1974 P. Hagu

Et eeloleval aastal loomadel nälga jäämist karta ei oleks, siis tuleb uueaasta hommikul igale loomale - nii lehmadele ja hobustele, nii lammastele kui ka sigadele, nii koertele kui ka kassidele ja kodulindudele ja üldse kõikidele teistele koduloomadele ja kodulindudele tüki leiba anda³⁵.

Jõuluhommikul läheb perenaine aita, paneb odrateri põlle, viib need aidaukse ette ja viskab siis maha lindudele jõulurõõmuks. Jõuluõhtul ei vii perenaine solki nagu tavalisest, sigadele, vaid hoiab seda esimese püha hommikuni, siis viib välja õue ja kallab varestele ja muude sarnaste lindude jaoks. Kohe lendavad varesed sinna jaole. Ka konta viib perenaine sel puhul õue. Varesed võtavad konta noka vahele ja lendavad oma teed³⁶.

Möldrid külvasid jõululauba omigu teri veskipõrandale ja tegid siis kõik augud lahti, et linnud said tulla ja nokkida. Siis oli aasta läbi hea jahvatamisõnn³⁷.

Loomadele anti pühade ajal süüa head paremat, mida nad muidu ei saanud, näiteks leiba, kaeru, jahu³⁸. Leib tehti enamasti looma kujuga³⁹ ning sellele võidi lisada soola⁴⁰, viina⁴¹, õlut⁴², setud lisasid ka muna⁴³, Reigis riputati peale küünlarasva⁴⁴. Hobustele anti peamiselt kaeru, mille hulka lisati ka leiba,

---

³⁵ RKM II 11, 456/7 < Ta, Võnnu khk, Kiidjärve v. A.Voitk 1948

³⁶ E XIV 31 (211) < Tartu - Maarja M. J. Eisen

³⁷ ERA II 188, 548 (76) < Martna E.Ennist (1938)

³⁸ ERA II 5, 278 < Pärnu - Jaagupi - V. Erm (1928)

³⁹ ERA II 130, 266 (18) < Muh - R.Viidalepp (1937)

⁴⁰ ERA II 125, 461 (4) < Vaivara Jaama k < Häädemeeste

⁴¹ H II 11, 605 < Väike - Maarja - H. Roost (1888)

⁴² H III 2, 839 (1) < Simuna - M. Viedorf (1891)

⁴³ ERA II 190, 402/3 (3a) < Setu - A. Tammeorg (1938)

⁴⁴ H III 31, 135 (5) < Reigi - P.Lauri (1903)

soola⁴⁵, Haljala teate järgi ka kuuseokkaid⁴⁶. Hobustele, kellega mindi järgmisel hommikul kirikusse, anti süüa niipalju, kui nemad tahtsid⁴⁷. Sigadele anti teri⁴⁸ ja heinu⁴⁹. Jämajas anti loomadele ka võileiba⁵⁰.

Toitmisega kaasnes ka loomade tervitamine ning kui polnud toitu, mida loomadele viia, siis tervitamas käidi ikka.

Hommiikul ärgates mindi esmalt lauta, kuhu kaasa võeti külimitu täis kaeru, mille pääle asetati leiva viilukad, milliseile riputati soola. Lauta astudes hüüdis perenaine: „Tere! Jõulud! Jõulud!“ Räägitakse, et loomad olla siis sellest hüüdest saanud aru, et on jõulud, mille järel hakanud häälitsema ja üles tõusnud. Perenaine andis siis sellest külimitust igale loomale natukene⁵¹.

Lauta minnes öeldi: „Tere hommikust, loomad! Meil on pühad! Kas teil ka on?⁵²“ või hüüti lihtsalt: „Jõulud, Jõulud⁵³“ või „Tere ommikut, jõulud!⁵⁴“ või ka „Tere ommukust, tere ommukust, kas jõulusid vasta võtate?⁵⁵“ uuel aastal aga: „Uus aasta, uus aasta⁵⁶“.

Lambalauta minnes tervitati: „Tere, utekesed, tere oisukesed, jõululaps tuleb

---

⁴⁵ ERA II 125,461(4) < Vaivara Jaama k < Häädemeeste

⁴⁶ H II 9, 463 (10) < Hlj - V. Klaas

⁴⁷ E 8728/9 (1) < Jõhvi - J. Seland (1893)

⁴⁸ RKM I 16, 76/7 (2) > Tõstamaa V. Haug 1981

⁴⁹ H II 49, 984 (11) < K- Jaani - J. Lobjak (1893)

⁵⁰ E 24579 (46) < Jäm - A. Kuldsaar (1896)

⁵¹ E 83222 (18) < Pärnu, Uulu v. Pärnu Poeglaste Güm. n.

⁵² RKM II 180, 366 (1) < Vändra E. Maasik 1964

⁵³ H III 26, 31 (57) < Kensi

⁵⁴ ERA II 125, 461 (4) < Vaivara Jaama k < Häädemeeste

⁵⁵ ERA II 34, 72/3 (18) < S - Jaani - O. Loorits (1931)

⁵⁶ RKM II 368, 91(34) Äksi, A. Korb 1983

*teid vaatama*⁵⁷“.

Loomi teretati ka igäühte eraldi:

Jõuab oomik, siis võtab peremees leva ning soolakarbi käde, lihab obustem juure, leigab viluga leiba, paneb soola peele, annab obusele ning itleb: „ Tere ka, Lepp! Tere ka, Kõrb! Tere ka, Võik! Tere ka, Iir!“ Astub veiste juure: „Tere ka, Kiri! Tere ka, Ruske! Tere ka, Leet! Tere ka, Pugu!“⁵⁸

Leiva andmise juures esines ka jumalaõnnistuse palumist⁵⁹ ning laudas issameie lugemist⁶⁰.

Lisaks loomade söötmisele ja tervitamisele näitavad pühade ajal erilist hoolitsust loomade suhtes pererahva järgmised toimingud: jõulu hommikul peale ärkamist mindi **esmal**t lauta loomi tervitama ja söötma⁶¹, pühade leiba anti loomadele taldrikult, mitte nagu tavaliselt - käest⁶², Väandras ühes talus võeti jõuluõhtuks pere ainus kariloom - lammas ka enda juurde tarre⁶³. Kuusalus toodi vanasti teisel jõulupühäl hobuseid tuppa, anti neile juua õlut ja pesti õllega nende pead ja kõrvu⁶⁴. Jõulupõhud viidi viimasel pühäl loomadele alla⁶⁵, heinad hoiti alal ja pandi kevadel hanedele haudumise ajaks pessa⁶⁶.

---

⁵⁷ E 809, 48 (161) < Raadi M. J. Eisen

⁵⁸ H II 18, 954 > Jämaja - T. Unditz (1889)

⁵⁹ RKM II 412, 206 (12) Mõisanurme < E. Tampere - L. Kivaste, 83 (1988)

⁶⁰ ERA II 168, 366 (8) < Kaa -T. Õunpuu (1937)

⁶¹ E 83222 (18) < Pärnu, Uulu v. Pärnu Poeglaste Güm. n.

⁶² ERA II 260, 244 (58d) < Põide khk Reina Albert Truu 1939

⁶³ RKM II 285, 78 (5) < Väandra - S. Karro (1971)

⁶⁴ Eisen lk 63

⁶⁵ E 66881 (1) < Jämaja A. Kuldsaan (1930)

⁶⁶ H I 5, 211 (32) < Põide - T. Undritz (1894)

Sellist käitumist põhjendati mitmeti: et loomadki saaks aru, et on pühad ja tunneksid sellest rõõmu⁶⁷, et loomad ei saaks kahju⁶⁸, sigineksid hästi⁶⁹ ja neil sünniks terved järglased⁷⁰. Selleks et eeloleval aastal loomadel nälga jäämist karta ei oleks⁷¹, et nad sööksid ilusasti rohtu ja läheksid rammusaks⁷², et ei sööks talvel palju, aga oleksid ikkagi rammusad⁷³. Või et siis ei pidavat ilmaski nendel inimestel, ega loomadel, kelle peres see toiming aset leidis, söögipuudust olema⁷⁴. Põhjendatakse ka sellega, et Kristus olevat sündinud laudas⁷⁵ ning leiva andmist sellega, et ka Jeesus olevat oma jüngeritele leiba andnud⁷⁶ ning selleks, et jumalaõnnistus tuleks järgmisel aastal majasse⁷⁷.

Mõningaid sarnaseid teateid veel üle Eesti:

Hobustele anti jõulüüsi viina, siis hobused on rõõmsad aasta ümmerringi⁷⁸.

Väike- Maarjas viidi härjale kaeru, kuid valati enne viimist õlut kaertele, et härg uusaastal hästi möirgaks⁷⁹.

Jõululaupa ööse pidi toit laual seisma ja ööse sai üheksa korda söötud. Peremees andis loomadele nendasama üheksa korda

---

⁶⁷ ERA II 260, 244 (58d) < Põide khk Reina Albert Truu 1939

⁶⁸ H III 2, 839 (1) < Simuna - M. Viedorf (1891)

⁶⁹ RKM II 86, 197 (12) < Karja khk, Metsaküla Pamana k, Nõmme Ellen Liib < Liisa Anga, 76 a. Miina Anga 73 a. (1959)

⁷⁰ E 24579 (46) < Jäm - A. Kuldsaar (1896)

⁷¹ RKM II 11, 456/7 < Ta, Võnnu khk, Kiidjärve v. A. Voitk 1948

⁷² H II 49, 984 (11) < K - Jaani - J. Lobjak (1893)

⁷³ ERA I 4, 307 (24) < Karja - O. Grepp (1932)

⁷⁴ E 57125 (2) < Noarootsi - P. Berg (1926)

⁷⁵ ERA II 190, 402/3 (3a) < Setu - A. Tammeorg (1938)

⁷⁶ E 65615 (4) < Kodavere - K. Maidi (1930)

⁷⁷ E 36351/2 < Põltsamaa - M. Luu (1898)

⁷⁸ ERA II 256, 511 (64) < K - Jn - J. Raidla (1939)

⁷⁹ Eisen lk 63

süia. Sel hobusel andis tema nenda palju vilja kui tema sõi, seepärast, et tema homiku sele hobusega pidi kiriku minema. Kirikutee peal võttis tema jalainimesi nenda palju kui vankri peale mahtus. Mida rohkem temal peal oli, seda parem ja suurem õnn temal sel aastal pidi olema⁸⁰.

Toitmise levikut Eestis 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses näitab kaart (vt LISA 1). Selle järgi on loomade toitmise komme levinuim Tartumaal, Setumaal, Jõgevamaal ja Lääne – Eestis.

4.2. Loomade toitmine tänapäeval

Ka tänapäeval on üksikutes kohtades Eestis levinud komme sööta loomi jõulude ajal. Näiteks Raplemaal Lellapere külas Meistre talu peres tehakse seda ikka veel. Talu perenaine teab rääkida, et ka ümberkaudsetes taludeski on see komme veel au sees.

Meistre talus minnakse lauta jõululaupäeval südaööl. Toidu viijaiks on olnud peremees või perenaine. Lehmadele ja hobustele viivad nad rukkileiba, halvematel aegadel anti ka heinu, aga paremat sorti heinu kui tavaliselt. Ka lambad, sead, kanad ja muud loomad saavad midagi paremat, ent mitte leiba. Toitmist põhjendab perenaine sellega, et kari annaks tuleval aastal hästi piima, et kari püsiks koos ning et loomad ka tunneksid, et on püha⁸¹.

Kadaka talus Raplemaal viidi mõned aastat tagasi jõuludeks lauta väike ehitud kuusk. Igaastane jõululaupäeva traditsioon oli ka viia igale loomale käär leiba. Põhjuseks: et loomadel ka püha tunne oleks. Kuna pererahvas on vana, siis nad

---

⁸⁰ E 8728/9 (1) < Jõhvi - J. Seland (1893)

täna enam loomi pidada ei jõua, muidu peaksid seda kommet edasi⁸².

Vaatamata eelneva kahe talu näitele, on see komme tänapäeval siiski unustuste hõlma vajunud. Võib järeldada, et loomadesse ei suhtuta enam nagu oma perekonna liikmetesse. Loomad on saanud vahenditeks, mille abil saadakse sissetulek ja majanduslik jõukus. Taluloomade positsioon on täiesti muutunud. Järelkult ka inimeste suhtumine. See on kurb.

---

⁸¹ Haasma 2006

⁸² Martin 2007

5. RISTIUSK EESTLASTE JÕULUTRADITSIOONIS SEoses KARILOOMADEGA

Rahvaluule Arhiivi teateid üles märkides leidsin mitmeid kirjutisi kariloomade toitmise kohta, mis sisaldavad kristlikke elemente. Need on lisandunud sellele tavale arvatavasti ristiusu saabudes Eestisse. Sellisel viisil tõi rahvas endale tundmatu ja kaugel kristluse lähedale. Need teated näitavad, et kristlus ei ole olnud võõrkeha eestlaste jõulukombestikus ning tõendavad vanade eestlaste suurt austust ristiusu vastu.

Mõningaid teateid jõulude ajal Jeesuse laudas sündimise või laudas viibimise kohta (vt ka LISA 2) :

Enne oli see pruuk, et kallil hommikudel nago jõulo ja uue aasta hommikul hobustele kaerte sisse ja lehmadele mõne anumaga peeneks leigatud leiba viiti, sest nemad ütlesid: „Kust see loom ka muido seda kallist hommikut ära tunneb.“ Teised ütlesid: „Elajaloom on oma Issandat ka ära tunnud nago kirjangi seisab: See härg ning eesel tundvad ka, kül sõimes oma Issandat.“⁸³

Jõulu- ehk talsipühi õdangul ei kallata mitte lehmile ei ka härile ruihte vett, enge andas anomast juvva, sest Kristus Jummal magasi jo tuul üül rohen, ja seda vaija kuiva ja puhast hoita tuus üüs.⁸⁴

Jõuluööl viidud lauta loomadele soola- leiba, selle mälestuseks, et Jeesus laudas sündinud.⁸⁵

---

⁸³ ERA II 198, 489 (90) < Helme A.Vahlberg (1860/80)

⁸⁴ H II 62, 341 (2) < Vas - J. Sandra (1899)

⁸⁵ E 61619 (113) < Keila - P. Berg (1922)

*Talsipühade öösi käib Kristus Jumal igas loomalaudas, nad võivad kaevata oma hädasid*⁸⁶ - Kristus mõistab loomade keelt.

*Jõuluõhtu riputasid toa juurest kuni laudani perenaised õlgi, selle öösi pidada Maarja seda teed mööda luada juures käima, et siis pehmem oleks.*⁸⁷

*Ma mäletan, et isa läks vara hommikul loomi talitama (1. jõulupüha hommikul) ja tuli tagasi ja ütles, et Jeesus oli sõimes. Mina nutsin, et miks sa minu üles ei ajand. Isa, et: Sa magasid, kus ma sinu üles ajasin, aga et teine jõul, siis“. Teine jõul sama lugu.*⁸⁸

Selline mõtlemine on tulnud Piibli põhjal. Piibel kirjutab Jeesuse seotusest laudaga ja/või karjaga:

*Ja ta tõi ilmale oma esimese poja ja mähkis ta mähkmetesse ja aetas sõime, sest neil polnud muud aset majas*⁸⁹.

*Ja seal paigus oli karjaseid väljal öitsis pidamas valvet öösel oma karja juures. Ja Issanda ingel astus nende ette ja Issanda auhiilgus paistis nende ümber, ja nemad kartsid üliväga. Ja ingel ütles neile: “Ärge kartke! Sest vaata, ma kuulutan teile suurt rõõmu, mis saab osaks kõigele rahvale: sest teile on täna Taaveti linnas sündinud Õnnistegija, kes on Issand Kristus! Ja see olgu teile tunnuseks: te leiate lapse mähitud ja sõimes magavat!”*⁹⁰.

Leidub ka teateid, mis on seotud Jeesusega, ent mis erinevad

---

⁸⁶ E III 3 (10) < Setu - M. J. Eisen

⁸⁷ H I 7, 163 (1) < Vigala - J. Reimann (1896)

⁸⁸ RKM II 317, 12 (13) < Torma - K. Salve (1975)

⁸⁹ Lk 2:7

⁹⁰ Lk 2:8-12

jõuluevangeeliumis kirjutatuga. Ju siis eestlased said Piiblist nii aru:

Talsipühi edimätse pühi andas enne suhugi juvva, no naati juutma, sis andai rohest, andas pankist (sest lehm olevat Jeesuse sündimisel Maarja oma sõimest välja ajanud, ainult lammas laskis oma sõimes sünnitada).⁹¹ - See oli ju lehma kiusamine!

Loomadele anti jõuludel kui ka uuel aastal külma vett, sest Jeesust olevat külma veega loomade laudas ristitud⁹².

Levinumaks jõulutoiduks loomadele oli leib, sest Jeesus andis ka oma jüngritele leiba:

Pääle selle on jõuluööl loomadele ka leiba antud. Nimelt on lauale asetatud kaks tervet leiba. Leibade vahel on põlenud lamp. Leib, mis paremal pool, on perele määratud. Pahempoolne leib aga loomadele. Pereisa on leiva enne loomadele jagamist tükkideks lõiganud, nii et igale loomale kolm suutäit tuli. Kolm suutäit on sellepärast antud, sest ka Jeesus olevat oma jüngritele kolm suutäit leiba annud.⁹³

Lamp leibade vahel sümboliseerib valgust, mille kristlus eestlastele tõi. Lampi oli algselt asendanud asendada ka küünal, mis on ristiusu sümboliks.

Kristluses pole kuskil tähelepanu juhitud, et jõulude ajal peaks loomi hea ja paremaga söötma, seega on põhjust arvata, et see on Eestimaal olnud ristiusu

---

⁹¹ ES < Setu - N. Remmel (1932)

⁹² E 65615 (4) < Kodavere - K. Maidi (1930)

⁹³ E 65615 (4) < Kodavere - K. Maidi (1930)

eelne komme⁹⁴.

Jeesuse laudas sündimise aspekt on kariloomad inimeste jaoks nendega samale tasandile tõstnud. Tegelikult on eestlased alati kariloomi ja ka kõike muud ümbritsevat pidanud endiga samaväärseks⁹⁵. Ristus on ju ka inimest ja kõike loodut väärtustav olemus. See on ka üks põhjustest, miks eestlane on ristiusu nii kergesti omandanud. Ristusuline arusaamine on olnud nii loomulik. Järelikult on see rahva olemuse sees.

---

⁹⁵ Haamer 2007

KOKKUVÕTE

Eestlastel on läbi aegade olnud tähtis kõik ümbritsev: õhk, vesi, maapind, taimed, loomad. Usuti, et kõigel on oma elu, hing. Erilist austust näidati välja oma põllu ja karja suhtes, sest need andsid inimestele kõik eluks vajaliku (nt toit, soojad riided).

Kõige suuremad ja pikimad pühad on eestlaste jaoks olnud jõulud. Need pühad tähistavad ühtlasi ka talvist pööriaega. Jõulud on ajal, mil polnud suuremaid talutöid ning seetõttu oli inimestel aega puhata ja pidutseda.

Jõulud on tähtsaimad pühad ka kristlikus kalendris ning langevad samale ajale eestlaste suurima pühaga.

Eesti Rahvaluule Arhiivi kogutud suuliste teadete järgi oli eestlaste seas väga populaarne traditsioon jõulude ajal oma loomi toita. Kariloomadele anti enamasti leiba, kui seda polnud või oli vähe, siis otsiti midagi muud, mis erineks nende igapäevasest toidust. Söötmisega kaasnesid ka teised tavad (nt tervitamine, hea soovimine).

Toitmise põhjuse leidsin olevat eestlaste suures austuses oma karja ning ka Jeesus Kristuse vastu. Jeesuse vastu sellepärast, et ta sündis Piibli järgi laudas ning toitis leivaga oma jüngreid. Leiba pidasid ju ka vanad eestlased parimaks palaks oma loomadele.

Kuna eestlased näitasid juba enne ristiusu saabumist välja hoolivust kõige elava vastu ning pidasid seda kõike endaga võrdseks ning kuna kristluses pole sellele otseselt tähelepanu juhitud, siis on mul alust arvata, et loomade söötmise komme sellel eestlaste tähtsaimal ja pikimal pühal, on alguse saanud juba enne ristiusu saabumist Eestimaale.

Rohkete kristlike elementide leidumise põhjuseks nendes teadetes leidsin olevat selle, et ristiusk pole eestlastele peale surutud. Vanad eestlased leidsid ristiusus

palju sarnaseid jooni oma rahvausundiga ning seetõttu võtsid nad selle vabatahtlikult omaks ühendades oma kombe ristiusu kombega.

KASUTATUD MATERJALID

Kirjandus:

EISEN, MATTHIAS. JOHANN. 1994 [1931]. Meie jõulud. Tallinn: Olion

HIIEMÄE, MALL. 1995. Eesti Rahvakalender VII. Tallinn: Eesti Raamat

Luuka evangeelium 1991. Helsinki: Finnish Bible Society

VIIRES, ANTS. 1998. Eesti Rahvakultuur. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus

Eesti Rahvaluule Arhiivi kogud:

AES – Akadeemiline Emakeele Selts

E - Matthias Johann Eisen

EKRK – Eesti Folklooriarhiivi Rahvaluulekogu

ERA – Eesti Rahvaluule Arhiiv

H – Jakob Hurt

RKM – Riiklik Kirjandusmuuseum

Intervjuud:

HAAMER, EENOK 19.09.2006

HAAMER, EENOK 25.01.2007

HAASMA, TIINA 22.12.2006

MARTIN, LIINA 14.02.2007

LISA 1

Loomade toitmine jõulude ajal

